

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто причини та наслідки глобалізації. Останнє дає можливість визначити її напрями впливу на розвиток підприємств, а саме: поширення транснаціонального капіталу, трансфер інновацій, виникнення та розвиток глобальної конкуренції, зміна вагомості впливу держави в регулюванні підприємницької діяльності.

The article reviews the causes and consequences of globalization. Last enables to identify areas of influence on the development of enterprises: namely the spread of transnational capital, transfer of innovation, the emergence and development of global competition, changing the weight of influence of the state regulation of enterprises.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні тенденції розвитку глобалізаційного світу переконливо доводять необхідність серйозного осмислення проблем генезису та розвитку національних економік в цілому, та підприємств зокрема. Глобалізація економічного розвитку впливає з глибокої взаємозалежності складових світового господарства, з його єдності, суперечливості та цілісності, що посилюється в умовах широкого розгортання інтернаціоналізації виробництва та обігу, інтенсифікації інтеграційних процесів. Глобалізація в сучасних умовах, з одного боку, виступає умовою функціонування суб'єктів господарювання, а, з іншого боку, визначає рівень конкурентоспроможності їх діяльності. Останнє актуалізує необхідність визначення основних напрямів впливу глобалізаційних процесів на розвиток підприємств з метою ідентифікації позитивних та негативних проявів глобалізації для окремої країни, у тому числі і для України.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблематика глобалізації відобразилася у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: О. Білоруса, В. Гейця, М. Долішнього, В. Ключко, П. Круша, Д. Лук'яненка, В. Медведєва, Ю. Пахомова та інших. На думку вчених, глобалізація виступає проявом сучасної постіндустріальної стадії розвитку суспільства. Напрями дослідження більшості науковців охоплюють, переважно, макроекономічний рівень та присвячені аналізу впливу глобалізації на соціально-економічні процеси вітчизняної економіки. Так, теоретичні та прикладні аспекти впливу глобалізації на соціально-економічний розвиток країн світу активно досліджують такі вітчизняні економісти, як В. Базилевич, Я. Белінська, В. Будкін, Б. Гаврилишин, А. Гальчинський, Н. Гражевська, Я. Жаліло, Б. Кваснюк, В. Сіденко, А. Філіпенко, А. Чухно, В. Юрчишин, російські вчені, серед яких варто назвати І. Владимірову, М. Делягіна, В. Іноземцева, Н. Косолапова, М. Кочетова, В. Перегудова, М. Чешкова, а також західні науковці Ф. Бродель, М. Портер, Р. Робертсон, Дж. Стігліц, Ф. Фукуяма тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, незважаючи на значну кількість опублікованих праць та їх наукову цінність, чимало теоретичних і практичних аспектів проблематики потребують подальших досліджень. Це стосується, зокрема, визначення основних напрямів впливу глобалізації на розвиток національних підприємств.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити теоретичні аспекти впливу глобалізаційних процесів на розвиток підприємств з метою визначення позитивних і негативних їх проявів для економіки країни. Для цього необхідно вирішити такі завдання: розглянути природу, причини та наслідки глобалізації для національної економіки, з'ясувати сутність поняття «розвиток підприємств» та запропонувати основні напрями впливу глобалізації на розвиток підприємств в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «глобалізація», не зважаючи на нетривалу історію, останні десятиріччя привертає все більшу увагу вчених економістів. Глобалізація є тривалим процесом інтеграції національних економік світу, виступає складним явищем їх взаємозалежності, що виникає у зв'язку з обміном товарів і послуг та потоками капіталів. Варто зазначити, що явище глобалізації є всеохоплюючим, оскільки зачіпає практично всі сфери суспільного життя – економіку, політику, ідеологію, соціальну сферу, культуру, екологію, безпеку тощо.

Глобалізація, на думку прихильників-глобалістів, є неминучим результатом розвитку суспільства, об'єктивним суспільно-економічним процесом, основу якого утворює міжнародний рівень усупільнення економіки, здатність національних і міжнародних організацій враховувати світові ресурси і можливості економіки, світові людські, матеріальні і фінансові ресурси і їх взаємодію.

Сучасна глобалізація є не просто наслідком проникнення національних держав та досягнень світової економіки та політики. Остання виступає проявом процесу інтернаціоналізації господарського життя. Відповідно до цього, як цілком вірно зазначає Н. Косолапов, глобалізація відрізняється від інтернаціоналізації саме тим, що призводить до руйнації національних кордонів, суверенітету національних держав, а також до утвердження єдиного гомогенного світового простору з єдиними стандартами його розвитку та функціонування, тоді коли головна функція інтернаціоналізації зводиться до «забезпечення стійких міжнародних зв'язків у сучасному світі». Характер розмежування інтернаціоналізації та глобалізації залежить також і від їх часового фактора, що вказує на те, що «інтернаціоналізація різних видів діяльності, відносин, процесів обміну та розвитку існує стільки, скільки самі міжнародні відносини, тоді коли виникнення глобалізації як явища припадає лише на другу половину ХХ ст.» [1, с.73].

На думку противників глобалізації – антиглобалістів, цей термін має ідеологічний характер, використовується для створення ілюзії, що інтереси та рішення пануючих фінансових олігархій є вираженням якогось «об'єктивного» і «позитивного» процесу заради утвердження свого панування над світом. Варто зауважити, що глобалізація є й «насильницьким» процесом, який містить низку загроз для підприємств менш розвинених країн світу, до яких належить і Україна.

Серед основних причин глобалізації вчені називають наступні: зростання кількості та обсягів злиттів компанії як на рівні національної економіки, так і на транснаціональному рівні; поширення впливу окремих національних валют на соціально-економічні процеси у різних країнах світу; поширення тенденції до більшої відкритості підприємств; «розмивання» національної приналежності продукції; концентрація і централізація капіталу, зрощення великих компаній і фінансових груп, які в своїй діяльності виходять за межі національних ринків; прозорість державних кордонів, яка дає можливості для свободи пересування; науково-технічний прогрес, поява інформаційних технологій, які кардинально змінюють систему соціально-економічних відносин, створюють якісно новий технічний рівень організаційно-економічних відносин тощо.

В умовах глобалізації змінюється зовнішнє середовище діяльності суб'єктів господарювання, зокрема:

- національні ринки споживчих товарів та ресурсів щоразу більше інтегруються та включаються в єдиний світовий ринок, на якому іноземні фірми діють на рівних правах із національними, а передача інформації, розрахунки здійснюються через Інтернет в режимі реального часу;
- обсяг і умови реалізації товарів значною мірою визначаються ще до початку виробництва, на підставі довгострокових контрактів із замовниками;
- у загальному обсязі запропонованої на ринку продукції більшу частку займають послуги, науково-технічні розробки, складні технічні комплекси, а не матеріальні блага;
- ціни визначаються витратами на одиницю споживчого ефекту, а не продукції;
- у структурі витрат виробництва збільшується частка трансакційних, спрямованих в інші

сфери діяльності, та авансованих витрат.

Процеси глобалізації мають як позитивні, так і негативні наслідки для національної економіки. Так, до позитивних варто віднести:

- сприяння міжнародному розподілу праці і як наслідок – поглиблення спеціалізації виробництва, впровадження інновацій, зростання продуктивності праці;
- скорочення витрат та зниження цін за рахунок використання додатного ефекту масштабу;
- використання переваг вільної торгівлі, яка є основою глобалізації;
- посилення стимулюючих механізмів конкуренції за рахунок сприяння розвитку нових технологій, поширення свободи підприємництва та зростання влади споживача на ринку;
- стимулювання вільного руху капіталів, збільшення розміру інвестицій за рахунок наявних можливостей їх вільного переміщення;
- зростання швидкості вирішення проблем розвитку людства, у першу чергу, соціально-економічних та екологічних.

З іншого боку, глобалізація спричиняє й негативні наслідки для національної економіки, серед яких основними є:

- виникнення загроз для економічної безпеки та посилення експансії економічно розвинених країн світу;
- підвищення нестабільності функціонування національної економіки із врахуванням залежності від світових криз, в тому числі можливість дестабілізації фінансової сфери певної країни через незалежні від неї причини;
- нерівномірний розподіл переваг від глобалізації між окремими країнами та галузями національної економіки;
- ймовірна втрата національної ідентичності окремих країн, яка формувалась віками тощо.

Отже, глобалізація спричиняє значний вплив на функціонування та розвиток національної економіки. Крім того, глобалізаційні процеси мають широкий спектр впливу і на розвиток як підприємницького сектору країни, так і його окремих одиниць – підприємств.

Поняття «розвиток підприємства» є досить багатограним. У цілому, виділяють три основні підходи до розуміння розвитку. Так, згідно з першим підходом розвиток розглядається через вивчення і виділення властивостей систем, що розвиваються у просторі і часі. Другий підхід визначає розвиток як процес формування нової відкритої системи, який виражений у якісній зміні складу, структури і способу функціонування системи, що виявляється у кризовій формі і спрямований на досягнення цілей підприємства. Третій підхід заснований на розумінні розвитку як унікального процесу трансформації відкритої системи в просторі та часі, що характеризується постійною зміною цілей його існування шляхом формування нової відкритої системи і переходом його на нову траєкторію розвитку [2, с.108]. Приєднуючись до точки зору Ю. Погорелова, під розвитком підприємства надалі будемо розуміти довготривалу сукупність процесів кількісних і якісних змін діяльності підприємства, які призводять до зміни станів підприємства, кожен з яких є якісно іншим за попередній, через що у підприємства, як у більш складної системи, виникають, розкриваються і можуть бути реалізовані нові можливості, якості, риси, які сприяють здатності підприємства виконувати нові функції, вирішувати принципово інші завдання, що зміцнює його позиціонування в зовнішньому середовищі і підвищує здатність протидіяти його негативним впливам. Основними складовими поняття розвитку підприємства є: кількісні та якісні зміни, процесний характер, довготривалість, збільшення потенціалу підприємства, внутрішня інтеграція підприємства, адаптація до зовнішнього середовища тощо [3, с.32–33]. Отже, підприємство знаходиться під впливом зовнішнього середовища, сучасним проявом якого є глобалізація.

На переконання авторів, основним напрямом впливу глобалізації на розвиток національних підприємств є поширення транснаціонального капіталу. Процеси транснаціоналізації капіталу є основою глобалізації світової економіки. Під транснаціоналізацією виробництва і капіталу вчені розуміють нові явища, якісні зміни, що відбуваються у світовій економіці, а саме: розвиток та зростання кількості та активності транснаціональних корпорацій (ТНК) і транснаціональних банків (ТНБ). Іншими словами,

транснаціоналізація – це новий етап процесу інтернаціоналізації світового господарства, який визначається зміною характеру залучення країн та підприємств у міжнародний поділ праці, що виражається в інтернаціоналізації науково-технічного прогресу та процесу виробництва, за якого світовий ринок встановлює стандарти якості й техніко-економічні показники продукції, що випускається як материнською компанією, так і її філіями та дочірніми компаніями.

Варто відзначити, що транснаціоналізація, з одного боку, тісно пов'язана з інтересами держав-донорів, а саме: забезпечення високого рівня життя свого населення, зміцнення могутності та авторитету своєї держави на світовій арені, а також отримання надприбутків самими компаніями шляхом хижацького використання, а іноді і повного вимивання ресурсів приймаючих країн. З іншого боку, дії ТНК часто не відповідають стратегічним інтересам таких країн, пріоритетам їх зовнішньої і внутрішньої політики, насаджують вигідні їм «способи поведінки», хоча і дають можливості і стимули для розвитку.

Загальновідомо, що провідні транснаціональні компанії світу визначають напрями розвитку міжнародної економіки. Вплив розвинених країн на економіки інших країн є можливий за рахунок поширення діяльності саме таких компаній. За класифікацією ООН, ознаками ТНК є такі: річний оборот повинен складати більше ніж 1 млрд. дол. США; філії та/або дочірні компанії повинні знаходитись не менше ніж в 6 країнах світу; частка закордонних активів повинна становити 25–30% у загальній вартості активів компанії; 1/5–1/3 загального обсягу обороту компанії повинна походити із зовнішніх ринків по відношенню до країни базування [4, с.253].

До специфічних рис ТНК можна віднести:

- активність участі у міжнародному розподілі праці і сприяння його розвитку;
- незалежність руху капіталів від процесів, які відбуваються в країні базування;
- проникнення у високотехнологічні галузі, які потребують значних інвестицій та висококваліфікованого персоналу (500 найбільших ТНК реалізують 80% усієї виробничої продукції електроніки і хімії; 95% – фармацевтики; 76% – продукції машинобудування);
- значна диверсифікованість виробництва і послуг;
- проведення виробничо-торгової політики, яка забезпечує високоефективне планування виробництва і товарного ринку [5, с.147].

Транснаціональні компанії мають подвійну природу для національного підприємницького сектору. Зазвичай, зарубіжні ТНК несуть незначні вигоди для розвитку національних підприємств. Серед них можна назвати такі: використання зарубіжного наукового потенціалу та технологій для проведення власних досліджень; опанування та привнесення нових методів організації та управління виробництвом; запозичення і використання передових маркетингових стратегій та можливість залучення додаткових фінансових ресурсів за рахунок формування позитивного іміджу країни на світовій арені.

Перелік загроз та ризиків, які несуть ТНК для національних товаровиробників є значно ширшим: контроль над інноваціями та обмеження функцій національних виробників лише складанням готових комплектуючих, технічною розробкою та виготовленням яких займаються розвинені країни; поширення у нерозвинених країнах екологічно небезпечних і трудомістких технологій і виробництв; ускладнення конкуренції на національному ринку, у тому числі, за рахунок транскордонних злиттів та поглинань національних компаній; урізноманітнення методів конкурентної боротьби, що для товаровиробників стає додатковим фінансовим тягарем; використання преференцій, у тому числі і в податковій сфері, що порушує рівність умов функціонування на ринку; перерозподіл та використання обмежених матеріальних та фінансових ресурсів на користь іноземних покупців; залучення й «переманювання» в процес виробництва висококваліфікованих кадрів та використання наукового потенціалу країни; створення перепон для розвитку національного малого та середнього бізнесу через протиріччя інтересів названих суб'єктів та ТНК; потужний вплив ТНК на економічну владу, лобізм, що створює нерівноправність підприємств на ринку тощо.

Виходячи із наведеного, логічним є висновок про необхідність використання переваг транснаціоналізації капіталу за рахунок перетворення національних підприємств на об'єднання подібного типу. Останнє дозволить нівелювати низку загроз і недоліків та зайняти вагоме місце у світовому співтоваристві. Практика засвідчує, що національний капітал здатний витримувати конкуренцію з ТНК тільки у випадку, якщо він структурується у міцні фінансово-промислові утворення, співставні з міжнародними аналогами та здатні проводити активну зовнішньоекономічну політику.

Що ж стосується ТНБ, то за визначенням ООН, транснаціональними банками вважаються банки з обсягом активів не менше 2 млрд. дол. США і власною мережею філій не менше ніж у п'яти іноземних державах. Крім того, їх діяльність пов'язана із високою часткою міжнародних операцій – більше 50%, глобалізацією у територіальному аспекті та універсальністю послуг, що надаються [6, с.259]. Виникнення ТНБ обумовлено таким:

- економічні чинники наявності іноземного капіталу у банківському секторі (рівень ризику банківських операцій, ступень розвиненості та структура національної фінансової системи, валютні умови, порівняльна з іншими країнами доходність банківських послуг);
- регулятивні умови для іноземного капіталу у банківській сфері (рівень лібералізації руху капіталу та валютних операцій, наявні умови придбання банків іноземними інвесторами, умови створення дочірніх банків або філій іноземних банків, умови для діяльності банків із іноземним капіталом);
- мотиви іноземних інвесторів (чинники вибору способу виходу на ринок, чинники придбання банків або створення дочірніх банків);
- мотиви банків приймаючих країн щодо продажу акцій (ринкові, фінансові, конкурентні та економічні умови).

Позитивними моментами функціонування та розвитку транснаціонального банківського капіталу для національних товаровиробників є: стабільність в кредитуванні підприємницького сектору; високий рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій в банківській сфері; зростання різновидів і якості банківських послуг тощо. За відсутності обмежувальних заходів, направлених на дотримання безпечного (граничного) рівня іноземного капіталу в банківській сфері, приплив транснаціонального капіталу в країну матиме більшою мірою негативні наслідки для розвитку національних підприємств. Серед них варто назвати такі: порушення конкурентних умов шляхом виникнення нерівних можливостей у кредитуванні вітчизняних та іноземних господарюючих суб'єктів; вибірковість за ступенем ризику та прибутковістю у визначенні сфер кредитування; незначна ймовірність кредитування комерційними банками із іноземним капіталом суб'єктів малого та середнього підприємництва, які в умовах кризових явищ є найбільш вразливими через низьку фінансову стійкість; проникнення транснаціонального капіталу у галузі, які пов'язані з національною безпекою, що може створювати загрозу для неї; здійснення політичного тиску на приймаючі країни, інтереси яких суперечать інтересам ТНБ тощо.

Отже, транснаціоналізація на сучасному етапі є невід'ємною частиною глобалізаційного процесу, який має низку переваг, а в більшості випадків, ризиків та загроз для розвитку національних підприємств.

Розглянемо трансфер інновацій. Розвиток сучасного підприємства зумовлений дією значної кількості факторів, які динамічно змінюються і впливають на його господарську діяльність. Джерела складнощів та протиріч на шляху до інноваційного розвитку підприємств можна поділити на внутрішні, які виникають на самому підприємстві з огляду на специфіку його діяльності, та зовнішні, які пов'язані з зовнішнім середовищем, сучасною основою якого є глобалізація. Глобалізація, на думку авторів, здійснює такий позитивний вплив на інноваційний розвиток національних підприємств:

- наявність умов для вільного переміщення між країнами ресурсів, що дає можливість національним підприємствам залучати необхідні інноваційні ресурси з метою отримання переваг від поточного етапу функціонування інноваційних потенціалів або/та формування ресурсного забезпечення для переходу на наступний етап інноваційного розвитку;

- інтеграція країн при наближенні рівнів їх соціально-економічного розвитку, спільності цілей та засобів їх досягнення, яка обумовлює взаємовідповідність напрямків і темпів змін інноваційних потенціалів їх підприємств [7, с.91– 92];
- привнесення вищої культури управління, нових принципів побудови соціального діалогу, що створює нові матеріальні та нематеріальні стимули для національних виробників;
- запровадження сучасних систем контролю якості як сировини, так і кінцевої продукції, що підвищують конкурентоспроможність національних підприємства на світовому ринку;
- розвиток інформаційно-комунікативних технологій, які сприяють виходу підприємства на світовий ринок, призводять до зменшення витрат підприємства та підвищення швидкості передачі інформації як сучасного виробничого ресурсу.

Разом із тим, глобалізація посилює свій вплив на розвиток національних підприємств за рахунок таких негативних факторів:

- підвищення залежності національних економік світу та її суб'єктів від спрямованості політики структур глобалізованого суспільства, яка проявляється у зниженні власних можливостей країн вирішувати внутрішні проблеми поширення інновацій, які надають під обов'язкове виконання визначених умов. Зрозуміло, що останні переважним чином відображають інтереси країн, які панують у глобалізованому світі та негативно впливають на інноваційний розвиток країн із трансформаційною економікою та країн, що розвиваються;
- набуття глобальними компаніями та організаціями панівної ролі національних держав у проведенні зовнішньоекономічної політики. Так, глобальні корпорації використовують для власної інноваційної діяльності ресурси та виробляють стандартизовані в глобальному світі товари та послуги. Така діяльність корпорацій сприяє закріпленню певного стану інноваційного потенціалу означених країн та перешкоджає переходу на новий етап функціонування [7, с.91];
- залежність від імпорту технологій супроводжується необхідністю залучення імпортової сировини, що зменшує стимули для пошуку нових ідей та джерел ресурсів, з одного боку, та сприяє втраті національних ознак товарів та послуг.

Варто зазначити, що прискорення глобальних тенденцій ускладнює процес визначення цілей підприємств, обмежує умови їх досягнення, порушуючи баланс цієї складної соціально-економічної системи. Адаптація підприємства до зовнішніх умов розвитку є викликом та потребою сучасної дійсності. Остання передбачає активну участь щодо пристосування до наявних ризиків та вигод, які пов'язані із інноваціями.

Виникнення та розвиток глобальної конкуренції. Під впливом глобалізації економічна конкуренція трансформується у глобальну. Остання являє собою суперництво між цивілізаціями, країнами, регіонами, галузями, транснаціональними угрупованнями, національними підприємствами за використання конкурентних переваг в умовах високої монополізації економіки. Особливостями глобальної конкуренції, як цілком вірно зазначає О. Швиданенко, є: виникнення та розвиток конкурентних відносин в інтегрованому просторі; переорієнтація цілей суб'єктів глобальної економіки з прибутку на збільшення масштабів вивільнення ліквідних ресурсів з метою виконання стратегічних завдань; домінування деструктивної складової глобальної конкуренції, яка значно уповільнює розвиток певних країн; необхідність здійснення координації контролю над інститутами державної влади між суб'єктами транснаціонального та національного капіталу; зростання ролі ТНК у конкурентній глобальній боротьбі за рахунок інтенсифікації злиттів і поглинань; глобалізація ТНК та забезпечення ними конкурентних переваг за рахунок унікальних корпоративних стратегій та синергетичних можливостей інтеграції локальної і глобальної конкуренції [5, с.57].

Дослідники зазначають, що стрімкий розвиток глобалізаційних процесів неминуче призводить до загострення конкуренції в соціально-економічній сфері, наслідком якої є розповсюдження нових організаційних форм кооперації та співробітництва підприємств. Основними із них є:

- стратегічні альянси, як угоди про досить тривалу кооперацію двох або більше партнерів з метою досягнення комерційних цілей, які ширше за звичайні торговельні операції, але вужче злиття;
- кластери, як сконцентровані за географічним принципом групи взаємозалежних підприємств, спеціалізованих постачальників, фірм у споріднених галузях, а також організацій, пов'язаних з їх діяльністю;
- виробничі асоціації, як договірні об'єднання підприємств та організацій, які створені для спільного виконання однорідних функцій і координації загальної діяльності, наприклад, лобювання інтересів галузі, розробка галузевих стандартів, ліцензування певних видів діяльності тощо [8].

Розвиток подібного типу об'єднань на міжнародному та глобальному рівнях зумовлює низку переваг для функціонування національних підприємств. Серед них необхідно назвати:

- зниження трансакційних витрат, зменшення невизначеності та непередбачуваності в діяльності національних суб'єктів;
- підвищення інноваційного потенціалу суб'єктів і можливостей здійснення ними стратегії взаємної адаптації за рахунок наявного досвіду взаємодії та врахування потреб один одного;
- інтенсифікація інформаційного потоку, яка збільшує можливості у доступі до нових технологій, ресурсів та розширенні ринків збуту продукції;
- партнерське співробітництво у довготривалому періоді забезпечує фірмам гнучкість, посилює чутливість до інновацій і орієнтованість на кінцевого споживача;
- стратегічні партнерства можуть замінити процеси злиття та поглинання, які є більш витратною і ризикованою моделлю розвитку [8];
- збільшення можливостей додаткового доходу від кооперативної діяльності за рахунок підвищення ефективності використання ресурсів;
- економія фінансових ресурсів за рахунок використання податкових та фінансово-кредитних механізмів;
- спільне користування послугами висококваліфікованих працівників і професійних менеджерів в межах об'єднань;
- мінімізація ризиків за рахунок одночасного вкладення індивідуального внеску і користування капіталом інших учасників, координації дій у найбільш відповідальних сферах діяльності;
- збільшення експортних та імпорتنих можливостей національних суб'єктів та оптимізація структури торгівлі тощо.

Негативними наслідками організаційних форм кооперації і співробітництва для національних суб'єктів та їх розвитку є такі:

- зростання монополізму та загострення конкуренції на національних та світових ринках;
- виникнення протиріч між індивідуальними і колективними цілями, що знижує ефективність діяльності учасників об'єднань;
- збільшення громіздкості та неузгодженості у прийнятті рішень, що уповільнює процедуру їх виконання;
- зростання залежності, обмеження дій окремих суб'єктів і надалі втрата підприємством самостійності;
- зниження гнучкості процесів управління;
- надмірна залежність від професійних менеджерів, що призводить до збільшення ризику, пов'язаного з плінністю кадрів на підприємстві;
- зростання трансакційних витрат як результат збільшення інвестицій у підтримку і розвиток міжфірмових відносин, які можуть виявитися неефективними [8].

Посилення позитивних сторін глобальної конкуренції та нівелювання негативних аспектів є складною проблемою для розвитку національних підприємств.

Зміна вагомості впливу держави в регулюванні підприємницької діяльності. Науковці зазначають, що держава є одним із суб'єктів, що впливає на глобалізаційні процеси [9, с.28].

Глобалізація як об'єктивний процес призводить до зменшення сфер впливу держави в сфері захисту національних господарюючих суб'єктів, уповільнення і нівелювання ефекту від її заходів, направлених на відстоювання вітчизняних інтересів, пристосування економічної політики до вимог глобальних ринків.

Об'єктивними факторами, що зумовлюють зміну ролі держави в глобалізаційному просторі, є такі:

- потоки капіталів виходять із-під контролю державних структур;
- інтернаціоналізація виробництва зменшує ефективність заходів протекціонізму;
- вплив на валютні системи глобального фінансового ринку;
- зростання екзогенних ризиків і ситуацій невизначеності, які ускладнюють реалізацію державою своїх функцій тощо [9, с.30].

Поняття «державний вплив» є найбільш широким, оскільки виражає всі аспекти діяльності держави, яку вона проводить стосовно інших суб'єктів та їхньої діяльності. Державний вплив реалізується, у тому числі, через економічну діяльність держави, яка є її базовою характеристикою як суб'єкта економіки, і враховує всю систему економічних цілей і завдань держави, пошук форм, способів та інструментів їх ефективного досягнення. На практиці економічна діяльність держави реалізується через економічну політику – цілеспрямований вплив на економічні процеси на макро- і мікрорівні. Державне регулювання економіки є одним із способів реалізації економічної політики. Відповідно до критерію суб'єктного рівня реалізації активності держави система державного регулювання економіки включає в себе державне регулювання підприємницького сектору.

Можливість чіткого й однозначного визначення державного регулювання підприємницького сектору, яке прийнято називати державним регулюванням підприємництва (підприємницької діяльності), пов'язана з виокремленням ознак цього явища. Основними з них, на думку авторів, є: спрямованість на створення «правил гри» для економічних суб'єктів; альтернативність наслідків – стимулювання або стримування національного виробництва; структурованість системи з огляду на правові, економічні, соціальні форми впливу на підприємницький сектор.

У зв'язку з цим, під державним регулюванням підприємництва надалі будемо розуміти цілісну системну діяльність держави щодо створення правових, економічних, соціальних передумов і конкретних форм їх реалізації, необхідних для ефективного функціонування підприємницького сектору та координації діяльності його суб'єктів, яка направлена на забезпечення розвитку або стримування темпів зростання національного виробництва згідно з цілями і задачами економічної політики. В умовах глобалізації державне регулювання підприємництва набуває особливих рис. Загальною тенденцією є зменшення обсягів та вагомості державного впливу на підприємницьку діяльність та відмова від прямих засобів регулювання розвитку національних підприємств. Серед основних особливих рис державного регулювання підприємництва, які характеризують тенденції глобалізаційного розвитку, автори визначають такі:

- пропагування принципу підприємницької свободи та демократії, акцентування на приватній власності та її значних перевагах, лібералізація діяльності суб'єктів підприємництва, направлених на дерегуляцію економіки та її суб'єктів;
- уніфікація правових норм регулювання підприємництва, адаптація нормативно-правової бази до міжнародних, світових стандартів розвинених країн світу;
- спрямованість дій держави на розвиток національних корпоративних структур, здатних представляти країну на світовій арені та підтримувати баланс в сфері конкуренції із іноземними подібними об'єднаннями;
- високий рівень зрощення державних органів влади та корпоративних структур, поширення лобізму, як практики ведення бізнесу;
- підвищення інноваційної спрямованості зусиль держави в сфері регулювання підприємницької діяльності. Так наприклад, у Франції та Італії державне фінансування НДДКР у загальному обсязі фінансування складає 43%, в Японії та Великій Британії – 38%,

Німеччині – 30%, в США – 27% [10, с.205];

- переорієнтація податкової політики держави на довгострокове зменшення загального рівня податкового тиску на суб'єктів господарювання, створення несуперечливої, прозорої, а головним чином такої системи сплати податків, яка б дозволила реалізувати конкурентні переваги діяльності суб'єктів господарювання (фізичних та юридичних осіб; резидентів та нерезидентів) в межах національної економіки;
- направленість на підтримку різноманітних форм міжнародних економічних відносин її національних суб'єктів, що є вимогою існування сучасних країн світу;
- розвиток різних форм державно-приватного партнерства, особливостями якого є: рівноправність сторін – держави і бізнесу, довгостроковість взаємодії, суспільна спрямованість, об'єднання ресурсів і вкладів, розподіл ризиків, витрат і результатів та реалізація суспільно-важливих проектів та програм у масштабах всієї країни або ж окремих регіонів тощо.

Варто зазначити, що під впливом глобалізаційних змін роль і функції держави в регулюванні розвитку національних підприємств розвиваються. Це призводить до протистояння національних економічних інститутів і глобального економічного середовища.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проведене дослідження теоретичних основ впливу глобалізації на розвиток підприємств у сучасних умовах дозволяє виділити такі основні напрями впливу глобалізаційних процесів на розвиток національних підприємств: поширення транснаціонального капіталу, трансфер інновацій, виникнення та розвиток глобальної конкуренції та зміна вагомості впливу держави в регулюванні підприємницької діяльності. Оцінка переваг та загроз, які створює глобалізація для розвитку вітчизняних підприємств, стане напрямом подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Косолапов Н. Глобализация: сущностные и международно-политические аспекты / Н. Косолапов // *Мировая экономика и международные отношения*. – 2001. – № 3. – С. 69–73.
2. Раєвнева О. В. *Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі* / О. В. Раєвнева. – Х.: ІНЖЕК, 2006. – 496 с.
3. Погорелов Ю. С. Категорія розвитку та її експлейнарний базис / Ю. С. Погорелов // *Теоретичні та прикладні питання економіки*. – 2012. – Вип. 27. – Т. 1. – С. 30–34.
4. Македон В. В. Формат взаємодії транснаціональних корпорацій та реального сектора національної економіки України / В. В. Македон // *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*. – 2012. – № 1 (5). – Т. 1. – С. 250–258.
5. Швиданенко О. А. *Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти: [монографія]* / О. А. Швиданенко. – К.: КНЕУ, 2007. – 312 с.
6. Ключко Л. А. Транснаціональні банки: позитивний вплив і негативні наслідки для національних банківських систем / Л. А. Ключко // *Актуальні проблеми економіки*. – 2010. – № 8 (110). – С. 257–264.
7. Овечкіна О. А. Теоретико-методичні засади ресурсозабезпечення інноваційного потенціалу вітчизняних економічних суб'єктів в умовах глобалізації / О. А. Овечкіна, К. В. Іванова // *Маркетинг і менеджмент інновацій*. – 2011. – № 3. – Т. 2. – С. 90–96.
8. Кірдіна О. Г. Позитивні та негативні аспекти міжфірмових відносин на ринку / О. Г. Кірдіна [Електронний ресурс] // *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва*. – 2011. – № 8. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2011_8/pdf/16.pdf.
9. Круш П. В. Сучасні тенденції трансформації економічного управління і регулювання в умовах глобалізації / П. В. Круш // *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. – 2009. – № 6. – С. 28–31.
10. Марущак В. Особливості новітніх тенденцій науково-технологічного розвитку в системі антикризових заходів України / В. Марущак // *Дослідження міжнародної економіки: зб. наук. праць*. – 2011. – Вип. 1 (66). – С. 197–209.

Прийнято до друку 17.01.2013